

d. 22.03.2018 rev

Foreningen til fremme af kritisk socialt arbejde (FKSA): Udkast til platform.

Platformens formål er at udgøre et fælles fundament - et ståsted - for foreningens medlemmer i bestræbelserne på at udvikle og legemliggøre kritisk socialt arbejde som social praksis, som undervisningsaktivitet og som forskningsfelt.

Foreningens formål er vedtaget således på foreningens stiftende generalforsamling d. 24.10.2017:

”At fremme udbredelsen af/tilslutningen til og udviklingen af kritisk socialt arbejde i et emancipatorisk perspektiv i traditionen fra Critical and Radical Social Work - i relation til praksis i socialt arbejde, i undervisningen i socialt arbejde og i dets forskning”.

Med dette formål trækker foreningen på de kritiske traditioner i socialt arbejde, internationalt som nationalt. I denne platform vil vi redegøre for den forståelse af kritik og kritisk socialt arbejde, der udgør grundlaget for foreningens virke. Et grundlag som vi i fællesskab vil arbejde på at videreudvikle samt bestræbe os på at skabe indflydelse for/ få til at få indflydelse/ skabe større gennemslag til i socialt arbejde.

Foreningen er for alle, der støtter op om dens formål. Både borgere /brugere, praktikere, studerende, undervisere og forskere er velkomne som medlemmer i foreningen. Foreningen retter sig mod interesserede i hele landet med relation til socialt arbejdes forskellige aspekter.

Indledning

Foreningen tager afsæt i et kritisk standpunkt, hvorfor det er afgørende at arbejde med en fælles klarhed på fænomenet kritik. Hvad indebærer kritik og et kritisk standpunkt?

Forståelse af kritik i kritisk socialt arbejde 1

I en første indkredsning af begrebet kritik kan det være væsentligt at skelne mellem ordet kritik, som det anvendes i daglig tale, der især fokuserer på personliggjorte aspekter ved kritikken, som for eksempel: Nytteløs kritik eller uberettiget kritik eller: ”Du er også altid så kritisk!” og det sociologiske begreb kritik. Den formålsløse kritik kan siges alene at have en funktion som at læse af/at få luft. I modsætning hertil medtænker begrebet kritik, sociologisk kritik, en kritik af de samfundsmæssige forhold og samfundsmæssige følger af de kritiserede forhold. Kritikken udgør en drivkraft til forandring. ”Systematisk kritik har udviklet og forbedret verden. [...]Kritikken virker kultiverende og korrigerende på verden.[...] Det er [...] forudsætningen for fremskridt - politisk, videnskabeligt og socialt” (Lykkeberg, 2018). Sociologisk kritik handler om, at ”der findes en række grundlæggende samfundsmæssige forhold, tendenser, institutioner og udviklingstræk, som skaber grobund for menneskelige oplevelser af lidelse, ufrihed, ulighed, uretfærdighed og krænkelser, der fordrer en kritisk stillingtagen og et kritisk modsvar” (Hviid Jacobsen og Petersen(red.) 2015: 11). Sociologi er praktiseret kritik. Den kritiserer og sætter spørgsmålstejn, og har som opgave at foretage kritiske diskussioner med offentligheden om sociale institutioner og deres funktion (ibid.). Socialt arbejde har rødder i en sociologisk tænkning, og lige som sociologerne har til opgave at praktisere kritik, har socialt arbejde også en sådan opgave. Det sociale arbejde må have opmærksomhed på og kritisere de samfundsmæssige forhold, der forårsager sociale

problemer, menneskelig lidelse, ufrihed, ulighed og uretfærdighed, og må synliggøre de bagvedliggende mekanismer samt aktivt arbejde på at forandre disse. Det sociale arbejde kan derfor ikke alene forholde sig til, hvordan de samfundsmæssige forhold giver sig udslag hos individer; men må hele tiden medtænke dialektikken mellem individernes situationer og de strukturelle forhold og arbejde på at formå at skabe forandringer heri i relation til forbedringer for menneskenes livsvilkår.

Hvad kan kritik bidrage med?

I daglig tale anses kritik, jf tidligere, ofte for at være noget negativt. "Kritik for kritikkens egen skyld". Foreningen anser i modsætning hertil kritik for en positiv og konstruktiv drivkraft. Kritik kan bidrage til udvikling og ønskværdige forandringer for både individer og samfund. Kritisk socialt arbejde kan forstås som et led i en konstruktiv dialog, der har til formål at fremme og opnå social retfærdighed. Kritikken - og kritisk socialt arbejde - har således en afgørende rolle i udviklingen af det velfærdssamfund (Ejrnæs, 2016), som socialt arbejde bidrager til at realisere.

Foreningen arbejder med udgangspunkt i en dialektisk forståelse af sammenhænge mellem individ og samfund, og søger at forstå sammenhængen mellem strukturer i samfundsudviklingen og individers sociale position. Foreningen ønsker at bidrage til at påvirke samfundsudviklingen og at synliggøre de bagved liggende mekanismer, som øver indflydelse på politiske og institutionelle opfattelser af sociale problemer og socialt arbejde samt udøvelsen heraf.

Foreningens grundlag hviler på et ønske om at fremme og styrke social retfærdighed, og arbejde for emancipatoriske rettigheder. Foreningen vil i sit etiske grundlag knytte an til IFSWs internationale definition af socialt arbejde:

"Social work is a practice-based profession and an academic discipline that promotes social change and development, social cohesion, and the empowerment and liberation of people. Principles of social justice, human rights, collective responsibility and respect for diversities are central to social work. Underpinned by theories of social work, social sciences, humanities and indigenous knowledge, social work engages people and structures to address life challenges and enhance wellbeing."

Foreningens forståelse er dermed i overensstemmelse med professionens internationale værdigrundlag, når vi fremhæver, at kritisk socialt arbejde kan bidrage til at udvikle velfærdssamfundet og øge social retfærdighed. Foreningen baserer sig dermed på et normativt grundlag ligeledes i lighed med den kritisk teoretiske tradition.

De teoretiske traditioner bag kritisk socialt arbejde og deres gennemslag i praksis, uddannelse og forskning i socialt arbejde

Kritisk socialt arbejde er baseret på et teoretisk grundlag hentet i konfliktteoretiske positioner og videreudviklinger herfra (Henriksen, 2015). Det konfliktteoretiske grundlag er blevet udviklet til perspektiver på socialt arbejde og metodiske tilgange til at udøve socialt arbejde, hvilket afspejles i socialt arbejdes praksis og i undervisningen i socialt arbejde. Ligeledes har dette grundlag indflydelse på udøvelsen af forskning i socialt arbejde, dels i relation til den praksis i socialt arbejde, der fokuseres på, dels på de forskningstilgange der arbejdes med.

Kritisk teori og nyere teoriudviklinger

Kritisk teori er baseret på en konfliktteoretisk forståelse af samfundet. Samfundet rummer interessemodsatninger, og sociale problemer forstås som sammenhængende med samfundsstrukturerne og samfundsmæssige processer. Magt forstås som ulige fordelt. Magt affødes af både positioner, økonomisk og kulturel kapital samt udøves i mellem- menneskelige relationer og gennem handlinger (Hutchinson & Oltedal, 2017). Kritisk teori er således baseret på et normativt grundlag og vedkender sig sin normativitet. " Hvor den traditionelle teori blot beskriver, foreviger og legitimerer tingenes tilstand, ønsker den kritiske teori at overskride, historisere og deligitimere de herskende magt- og livsforhold i det moderne [...]samfund. Målet er en samfundsmæssig frigørelse og dannelsen af et samfund hinsides kapitalismen, identitetsfilosofien og ødelæggelsen af naturgrundlaget" (Nepper Larsen & Kryger Pedersen (red.), 2011: 341).

Det kritiske sociale arbejde bygger på et teoretisk grundlag fra marxisme og historisk materialisme, over dets videreudviklinger i kritisk teori med Frankfurtherskolen, og med tilføjelse af teoretiske bidrag fra senere udviklinger som Marcuse, Fromm, Habermass, Honneth og Ziehe (Nepper Larsen & Kryger Pedersen (red.), 2011) og fra f.eks. Foucault og Bourdieu (Hutchinson & Oltedal, 2017), samt med indsigter fra kritisk realisme (Hansen & Solem, 2017, Henriksen, 2012).

I kritiske teori er der en optagethed af undertrykkelse og uretfærdighed. Ofte er dette blevet forstået i relation til at udgøre enten et spørgsmål om klasse, køn, etnicitet, funktionsnedsættelse eller seksualitet; medens der med teoretiske udviklinger fra 1990'erne tilknyttes en forståelse for, at disse kategorier fungerer viklet ind i hinanden og har dynamiske samvirkende effekter i relation til at forårsage undertrykkelse og ulighed. Det er derfor afgørende at have blik for det intersektionale aspekt (Mattsson, 2014). Intersektionalitets begrebet anvendes til at karakterisere "skæringsfeltet mellem forskellige ulighedsskabende og forskelssættende kategorier som køn, klasse, etnicitet, alder, seksualitet, handicap [funktionsnedsættelse] m.v. [...] Princippet [...] er, at forskellige magt- hierarkier gensidigt konstituerer hinanden" (Nepper Larsen & Kryger Pedersen (red.), 2011: 285).

Foreningen fokuserer på kritisk socialt arbejde i et frigørende perspektiv. Hermed forstås, at "grundlæggende samfundsforandringer ses som en forudsætning for fuld udfoldelse af menneskers mulighed for autonomi, og omvendt: At menneskets mulighed for autonomi udgør en forudsætning for fuld udfoldelse af grundlæggende samfundsforandringer" (Henriksen, 2015:406). Det vil sige, at forståelsen er, at der hersker en dialektik mellem samfundsforandring og menneskelige forandringer.

Det kritiske teoretiske grundlag legemliggjort i metoder i socialt arbejde og socialt arbejdes praksis

Når foreningen påpeger, at kritisk socialt arbejde funderes i en konfliktteoretisk tradition indebærer det som fremhævet, at der trækkes på teoretiske bidrag fra: Kritisk teori, kritisk realisme og kritisk hermeneutik (Henriksen, 2015). Ifølge Healy baserer "moderne kritisk socialt arbejde" sig på en lang række af forskellige "perspektiver" på praksis, fra radikale til antiundertrykkende perspektiver. Disse perspektiver bygger på kritiske samfundsvidenskabelige teorier og fokuserer på forståelse af og håndtering af brede sociale strukturers indflydelse på de problemer, brugere og selve processen i socialt arbejde står overfor" (Healy, 2009:225).

Dette grundlags omsætning til socialt arbejde har gennem årene udviklet sig til lidt forskellige retninger i socialt arbejde, der er over tid og i forskellige kontekster er blevet benævnt forskelligt. Ifølge Hutschinson og Oltedal først *Radikalt og strukturelt socialt arbejde* som beskrives som klasseorienteret og med fokus på strukturelle forståelser af sociale problemer og kollektive handlinger, over *frigørende socialt arbejde* med fokus på diskrimination og undertrykkelse på baggrund af etnicitet, køn, religion, seksuel orientering, funktionsnedsættelse og alder m.m. og udvikling af modmagt på individ og gruppeniveau, og til senest *kritisk socialt arbejde* ud fra en poststrukturel forståelse med fokus på at bryde dominerende diskurser og med et syn på magt som knyttet til strukturer, positioner og menneskelig samhandlen, hvor der må arbejdes med dekonstruktion af dominerende diskurser og fortællinger (2017). Healy redegør for, at det omfatter en række forskellige betegnelser som: "Marxistisk socialt arbejde, radikalt socialt arbejde, strukturelt socialt arbejde, feministisk socialt arbejde, antiracistisk socialt arbejde og antiundertrykkende samt antidiskriminerende socialt arbejde" (Healy, 2009:226) – som alle retninger, der er inspireret af det kritiske samfundsvidenskabelige paradigme.

Hutschinson & Oltedal peger på tidsmæssige ændringer i betegnelserne. Internationalt tales der dog fortsat om både radical social work (Lavalette, 2011, Ferguson & Woodward, 2009) og critical social work (Rogowski, 2013, Fook, 2002) uden det dog for os (endnu?) er helt klart, hvori en eventuel forskel mellem de to betegnelser består. Der udkommer en engelsksproget journal, der anvender begge begreber: Radical and Critical Social Work. Foreningen afholder sig fra at gå voldsomt op i, hvorvidt den ene betegnelse er mere "korrekt" end den anden, og vælger at anvende betegnelsen: kritisk socialt arbejde, hvor der fastholdes et emancipatorisk perspektiv fra den frigørende tradition i socialt arbejde, som grundlag for sit virke.

Hermed lægger foreningen sig op ad Payne, der fremhæver, at "socialt arbejde bør søge at ændre den måde, samfund skaber problemer på.". Endvidere at det sociale arbejde er emancipatorisk, og "søger at befri mennesker fra de indskrænkninger, den eksisterende sociale orden pålægger dem". Det udgør en kritisk praksis, "der inddrager perspektiver fra feminisme og antidiskrimination og elementer af empowerment teori samtidig med nutidig kritisk teori". Det kritiske sociale arbejde baserer sig ifølge Payne på radikal og kritisk teori, hvor et af hovedelementerne "er et fokus på strukturelle fremfor personlige forklaringer på sociale problemer og fokus på ulighed og undertrykkelse". Det kritiske sociale arbejde "søger at øge bevidstheden om sociale uligheder, politisk aktion og social forandring, fordi det er med til at bekæmpe det kulturelle hegemoni, som magtfulde mennesker benytter til at opretholde en social orden, der er til deres fordel" (Payne,(2006:..291-292).

For den kritiske praksis i socialt arbejde indebærer det ifølge Fook, at socialarbejderen må undersøge praksis med henblik på at afdække, hvorledes mennesker kan opnå "muligheder for at deltage i og skabe mere omsorgsfulde og inkluderende omgivelser. Hvilke former antager en sådan praksis og i hvilke kontekster? (Fook, 2002:3, egen oversættelse). Det indebærer ligeledes, at socialarbejderen er forpligtiget på en strukturel analyse af sociale og personligt oplevede problemer (at fastholde, at sociale problemer må spores til de socio-økonomiske strukturer). Desuden må socialarbejderen arbejde med en indsigt i og kritik af velfærdssystemets og professionen socialt arbejdes sociale kontrolfunktioner (Fook,2002). Det må indebære, at socialarbejderne arbejder med også selvkritisk refleksion, der sætter fokus på at afdække den pågældende organisations funktioner, procedurer og bevidste som ubevidste diskurser samt egen funktion heri.

I lighed med Fook peger Hutchinson & Oltedal(2017) på, at det fælles for kritiske tilgange i socialt arbejde er, at "sociale problemer, som de fremstår på individ- og gruppeniveau, også altid kobles til makroniveau" Og at der må arbejdes med at " bistå med at mobilisere magt og handlekraft i det enkelte individ og ændre på de problemskabende forhold, som de berørte lever under.". Der er fokus på "frigørelse af individer og grupper (...) gennem bevidsthedsudvikling om egne liv og disses kobling til miljø- og samfundsmæssige forhold, og [på]at arbejde med sociale forandringer. Der er fokus på adgang til ressourcer, og man er optaget af at synliggøre og ændre undertrykkende forhold på kollektivt niveau (...)" (p. 84, egen oversættelse).

Kritisk socialt arbejde må fastholde det sociales betydning i socialt arbejde. Det forudsætter ifølge Fook:

- "En strukturel analyse som forbinder personlige problemer med årsager i de socio-økonomiske strukturer. Opmærksomhed på at forandre omgivelserne snarere end at tilpasse brugeren samt et fokus på interaktionen mellem omgivelserne og personen.
- En kontinuerlig analyse af velfærdsstaten og det sociale arbejdes kontrolfunktioner og et arbejde på at minimere kontrollen
- En kontinuerlig kritik af de eksisterende sociale, politologiske og økonomiske strukturer og af, hvordan socialt arbejde og samfundets institutioner medvirker til at opretholde status quo.
- En forpligtigelse til at beskytte enkeltindivider mod undertrykkelse fra mere magtfulde individer, grupper eller strukturer (...).
- Personlig frigørelse og social forandring som mål" (Fook 1993 – efter Henriksen, 2015: 424).

Der er over tid udviklet en række metodiske tilgange i socialt arbejde på baggrund af et kritisk perspektiv (Henriksen, 2015). Her oplistes et udvalg heraf:

- Samfundsarbejde- herunder socialarbejderen som socialpolitisk aktør
- Lokalsamfundsarbejde
- Feministisk socialt arbejde i et frigørende perspektiv
- Fremtidsværksteder
- Individuelt socialt arbejde i et frigørende perspektiv (Radical casework)(Fook, 1993).
- Empowerment (på baggrund af et frigørende perspektiv - i modsætning til liberale udgaver af empowerment (Andersen m.fl.2003).
- Familierådslagning i et frigørende perspektiv
- Socialt arbejde som har en stærk opmærksomhed på intersektionalitet (Klasse, køn, etnicitet, religion, seksualitet og funktionsnedsættelse interagerer med hinanden og forårsager ulighed og undertrykkelse).
- Advocacy
- ? - og sikkert flere andre tilgange, som foreningen vil efterspore og meget gerne bidrage til at udvikle.

Det kritiske sociale arbejde må understøtte udviklingen og anvendelsen af metodiske tilgange, der er funderet i et kritisk perspektiv. Foreningen må derfor arbejde på at udbrede kendskabet til metodiske tilgange til socialt arbejde funderet i det kritiske perspektiv både i relation til praksis, uddannelse og forskning i socialt arbejde.

Betydningen af det kritiske fundament for foreningens virke

Forståelse af kritik 2

Foreningen må aktivt arbejde med at italesætte kritik som et centralt vidensområde i socialt arbejde, såvel i relation til praksis, som i undervisningen i socialt arbejde samt socialt arbejdes forskning. Det er afgørende at italesættelsen heraf funderes teoretisk, forskningsmæssigt og erfaringsmæssigt ud fra socialt arbejdes praksis og med aktiv anvendelse af viden.

I sit arbejde må foreningen aktivt arbejde på at løfte fænomenet kritik ud af den negative ladethed, som det ofte forsynes med i daglig tale. Foreningen ser kritik som en stærk drivkraft for forandring. Kritik giver udfordringer, og rummer en kim til at forestille sig, at virkeligheden kunne være anderledes. Kritikken åbner adgang til urealiserede håb og potentialer. *Det som kunne have været, og som kan blive*. Det handler om at undersøge og videreudvikle sprækkerne i den sociale virkelighed. Kritikken udgør et redskab til at identificere, at det som er, kunne være anderledes (Henriksen 2018). Den eksisterende virkelighed rummer allerede implicit utopien¹, det vil sige et håb om forbedring (Nepper Larsen & Kryger Pedersen (red.), 2011), også selvom utopien virker til at være gjort tavs af de herskende strukturelle forhold og den herskende instrumentelle rationalitet. På trods af disse forhold ” findes der en eksistens af noget andet, en muligheds dør - en sprække i den sociale virkelighed” (Bladt, 2013:100). Sprækkerne i virkeligheden er meget betydningsfulde. ”There is a crack in everything. That’s how the light gets in” (Cohen, 1992)(efter Henriksen, 2018). Foreningen må derfor aktivt arbejde med at finde frem til sprækker i virkeligheden. Antydninger af, at virkelighedens foreteelser kunne forstås på andre måder og kunne rumme andre muligheder. Dette må efterstræbes både i relation til socialt arbejdes praksis, til undervisningen i socialt arbejde og dets forskning i arbejdet på at fremme kritisk socialt arbejdes gennemslag.

Foreningens arbejdsmåder og aktiviteter

Foreningen anvender kritisk analyse og refleksion i bestræbelserne på at udvikle kritisk socialt arbejde som en position, der kan bidrage til at imødegå social uretfærdighed og ulighed og virkeliggøre øget lighed og social retfærdighed. Foreningen anser den kritiske position for at rumme sådanne potentialer både i forhold til et borgerperspektiv, et praksisperspektiv som til et forskningsperspektiv.

Foreningen tilbyder en platform for praktikere, undervisere, borgere, studerende og forskere i socialt arbejde, der er optaget af udviklingen af kritisk socialt arbejde. Foreningen vil i sit arbejde afholde temamøder, danne interessegruppe og i fælleskab aktivt understøtte medlemmernes involvering i udvikling og udbredelsen af kritisk socialt arbejde i et emancipatorisk perspektiv. Dette er på generalforsamlingen er opridset kan ske gennem bl.a. følgende aktiviteter:

- Studiekredse i kritisk socialt arbejde med fælles læsning og drøftelser af tekster om kritisk socialt arbejde i et emancipatorisk perspektiv

---

¹Ved begrebet utopi forstår vi ikke begrebet med de konnotationer af urealistiske forestillinger, som dets anvendelse ofte i daglig tale benyttes til at signalere. Med anvendelsen af begrebet utopi griber vi til den kritisk teoretiske tradition, der anvender begrebet som udtryk for ” noget endnu ikke eksisterende, et håb om forbedring, et politisk program, eller en praksis i forhold til konkrete samfundsforhold eller organisationsformer (...) som et middel til at skabe det bedste liv for befolkningen(...)en tro på forandring og fremskridt (...) det ønskværdige samfund” (Nepper Larsen & Kryger Pedersen (red.), 2011: 745).

- Skriftlig formidling af udviklingstanker om kritisk socialt arbejde i relevante publiceringskanaler
- At rejse diskussioner om kritisk socialt arbejde i relevante sammenhænge som Dansk Socialrådgiverforening, FORSA, Socialpolitisk Forening, socialrådgiveruddannelsen samt brugerorganisationer
- Samarbejde med studerende (grunduddannelse og kandidatuddannelse), praktikere i socialt arbejde, borgere, undervisere og forskere samt organisationer med interesse i udvikling af kritisk socialt arbejde
- Netværke med nordisk og internationalt kritisk socialt arbejde.

I foreningen vil der blive afholdt medlemsmøder, der også er åbne for interesserede, samt på længere sigt også offentlige møder henvendt til studerende, praktikere og undervisere i socialt arbejde samt borgere med interesse for socialt arbejde. På fællesmøderne i foreningen drøftes aftalte temaer², inviteres personer til at afholde oplæg, drøftes hvilke initiativer, som foreningen kan tage i relation til dens formål. Fællesmøderne udgør også et forum, hvor medlemmerne kan danne interessegrupper /faglige sparringsgrupper (som f.eks. i relation til praksis på B&U området/beskæftigelsesområdet/ udsatte voksne/lokalsamfund/forskning i socialt arbejde/uddannelse i socialt arbejde mv.)og /eller en form for studiekredse, der i mindre grupper læser og diskuterer litteratur og artikler om kritisk socialt arbejde. Interessegrupperne aftaler selv deres samarbejde og møder mellem foreningens fællesmøder. Interessegrupperne opfordres til at komme med input til de fælles møder samt foreslå aktiviteter for foreningen som helhed (f.eks. kampagner, demonstrationer, offentlige møder, udstillinger, debatarrangementer o.m.a.).

I Relation til praksis

Den danske velfærdsstat har bevæget sig fra en velfærdsstat karakteriseret ved universalitet og "af-varegørelse" af arbejdskraften (Esping - Andersen, 1990) til en form for velfærdsstat, der fokuserer på borgerne som arbejdskraft. Denne bevægelse karakteriseres ofte som fra welfare til workfare (Torfing, 2004), og har store konsekvenser for socialt arbejde, for den professionelle opgave og for borgerne, der er afhængige af velfærdsstatens ydelser og indsatser. Måske kan den professionelle socialarbejder ses som havende undergået en forvandling fra rådgiver til administrator af NPM. Ifølge den herskende socialpolitik, hvor beskæftigelsesaspektet hersker, må socialarbejderne anskue borgerne primært som arbejdskraft, og samtidig både på arbejdsmarkedsområdet, i familierarbejdet og arbejdet med voksne udsatte må de følge en række administrative procedurer, hvilket gør det vanskeligt at arbejde på baggrund af en helhedsorienteret tilgang (Henriksen, 2018b) og med afsæt i socialt arbejdes etiske værdier, og således også påvirker bestræbelserne på at udøve en praksis baseret på et kritisk perspektiv. Socialarbejderne i den offentlige administration skal håndtere administrationen af stramninger i sociale ydelser, selv om dette ikke kan være i overensstemmelse med de etiske værdier i socialt arbejde. Det kan ikke være i overensstemmelse med værdien social retfærdighed at have en lovgivning, der skubber mange borgere i fattigdom. I overensstemmelse med de etiske principper

---

² Foreningen har besluttet at afholde fire medlemsmøder om året, hvor der arbejdes med i fællesskab at blive klogere på forskellige temaer i relation til socialt arbejde. På det første medlemsmøde blev der besluttet nogle temaer for de fremtidige medlemsmøder. Bestyrelsen har på den baggrund besluttet, at der i 2018 skal sættes fokus på følgende: På 2. møde: Tema: Fænomenet kritisk socialt arbejde, på 3. møde: Tema: Potentialer i kritisk tænkning. På 4. møde i 2018: Tema: Borgerperspektiver. I første halvår af 2019: Temaerne: Etik og den sociale lovgivning og Socialrådgiveruddannelsen.

fra IFSW hersker der en særlig forpligtelse for socialarbejdere: De skal udfordre "uretfærdige politikker og praksis - Socialarbejdere har pligt til at bringe deres arbejdsgivere, politiske beslutningstagere, politikere og offentligheden opmærksom på situationer, hvor ressourcerne er utilstrækkelige, eller hvor distribution af ressourcer, politikker og praksis er undertrykkende, uretfærdig eller skadeligt" (IFSW Etik s. 4). I den danske etik for socialt arbejde er det påpeget, at socialarbejdere "har en særlig pligt til at sikre rettigheder for børn og andre grupper, som selv ikke kan varetage deres interesser" (DS etik, 2011) (Henriksen, 2018b). Dette forudsætter, at socialarbejderne gennem uddannelsen har sat sig ind i at analysere socialpolitikken og dens konsekvenser både på et generelt niveau og på et gruppe og individuelt niveau, og har arbejdet med, hvorledes socialarbejdere kan reflektere kritisk over, hvordan de kan handle i overensstemmelse med socialt arbejdes etiske værdier og et kritisk ståsted i de aktuelle situationer. Mulige måder at handle på kan bestå i whistleblowing eller socialpolitisk aktørskab. F. eks. Gennem nogle (alle) af følgende aktiviteter: Dokumentere konsekvenserne af de sociale nedskærings betydning for borgerne og redegøre for denne dokumentation og analyse i relation til kollegaer, ledelse, politikerne og offentligheden. Organisere sammen med borgerne, der er berørte af den pågældende lovgivning og samarbejde om ændringer. De kan arbejde med lokalsamfundsarbejde og aktionsforskning og bidrage til at udvikle socialt arbejde i andre retninger (Henriksen, 2018b).

Her opstår en anden vanskelighed for praksis i socialt arbejde i den nuværende form for velfærdsstat. Socialarbejdere kan have vanskeligheder ved at kritisere praksis og den organisation, som praksis er lokaliseret i. I dag kan kritik af organisationerne og deres praksis være meget svært for socialarbejderne at udtrykke både internt og eksternt - selv om deres kritik er baseret på en professionel vurdering (Socialrådgiveren 09/16: 22). Nogle ledere ser kritik som et udtryk for illoyalitet. Socialarbejdere, der tør at tale kritisk om arbejdet i deres organisation, kan blive mødt med forskellige former for sanktioner fra en advarsel fra ledelsen til flytning eller vanskeligheder med at opnå et nyt og interessant job i organisationen, selvom de er meget velkvalificerede. Sådanne reaktioner fra ledelsen kan forhindre socialarbejdere i at indgå i at udvikle socialt arbejde til gavn for brugere/borgere; men som det har vist sig, forhindrer det heldigvis ikke alle sociale socialarbejdere i at fremkomme med kritiske ytringer. En betingelse for sådanne aktiviteter er, at socialarbejdere ser det som relevante aktivitet for dem. En anden betingelse er, at der er etableret nogle organisatoriske rammer, der kan støtte socialarbejderne i at gøre det. Udover de faglige organisationer kan foreningen udgøre en sådan mulighed (ibid.). Foreningen vil i sit virke bestræbe sig på at støtte op om en konstruktiv kritik af praksis. Dette kan være i form af at tilbyde både praktikere og brugere/borgere adgang til en kanal til at fremsætte kritik igennem, og som forening selv formulere og fremsætte kritik på skrift, i tale og gennem handlinger.

I relation til kritik af praksis i socialt arbejde fremhæver praktikere ofte arbejdsforholdene. Og ofte affærdiges deres kritik af praksis ofte med, at de "blot hytter deres eget skind" gennem at kritisere deres arbejdsforhold. Arbejdsforholdene i socialt arbejdes praksis er aktuelt ofte kritisable; men kritikken kan ikke standse der. Den må og skal også kædes sammen med påvisninger af lovgivningens konsekvenser i relation til borgere i arbejdet med forfølgelse af foreningens mål og socialt arbejdes etiske værdier. Her er det afgørende med en kritisk refleksion over socialpolitikken samt socialarbejdernes position og funktion, således at det ikke bliver til en konflikt mellem borgere og socialarbejdere, hvor socialarbejderne pålægges personligt ansvar for den første socialpolitikks konsekvenser for borgerne. Den kritiske refleksion og arbejdet med faglig supervision

er her afgørende for, at det sociale arbejde ikke udvikler sig til at identificere sig med institutionernes procedurer og diskurser; men formår at fastholde et kritisk perspektiv. Dette gælder i socialarbejdernes samarbejde med borgere, hvor socialarbejderne i bestræbelserne på at fastholde et kritisk perspektiv må inddrage de berørte borgere i deres analyser og valg af sociale indsatser samt i valget af indsatser vælge sådanne, som formår på bedste måde at kunne understøtte en praksis, der lever op til fagets etiske værdier. En aktivitet, der kan understøtte dette vil også være at fremme brugen af bisiddere (f.eks. Bisidderkorpset, SDS, SAND).

I relation til uddannelsen

Uddannelsen i socialt arbejde må baseres på en forståelse for vigtigheden af at kombinere teori og praksis i analysen af de sociale problemer og de mulige sociale indsatser i forhold til problemerne. At opfatte forholdet mellem akademiske og praksis kompetencer som en dikotomi må opfattes som en falsk dikotomi. I overensstemmelse med Sennett er det vigtigt at realisere arbejde som en enhed af hånd og sind. I overensstemmelse med Sennett kan begrebet håndværk ikke reduceres til handlinger, som vi normalt betegner som håndværk. Håndværk omfatter ikke kun manuelle færdigheder, men handlinger baseret på et omfattende teoretisk grundlag. I den forstand kan også socialt arbejde forstås som håndværk. Godt socialt arbejde baseret på håndværksmæssighed forudsætter, at socialarbejderens mestrer færdigheder, der er centrale i socialt arbejde og besidder en udvidet mængde viden (teoretisk, forskningsbaseret og empirisk) inden for socialt arbejde samt drives af et professionelt engagement på et socialt fagligt etisk grundlag. Den studerende må forstå socialt arbejde som en aktivitet rettet mod både individer og grupper såvel som mod (lokal) samfund (Henriksen, 2012). Uddannelsen i socialt arbejde skal styrke balancen mellem praksis og teori og opfordre de studerende til at se socialt arbejde som en professionel praksis, der bygger på en kombination af både teoretisk og forskningsbaseret viden og færdigheder i socialt arbejde praksis (Henriksen, 2018b).

I socialrådgiveruddannelsen er det betydningsfuldt, at der fokuseres på nedskæringernes konsekvenser for borgerne. De studerende må uddannes til at analysere socialpolitikken og dens konsekvenser på alle niveauer. Individ, gruppe og (lokal)samfund. Samtidig skal de studerende opfordres til at reflektere kritisk over, hvordan de kan handle i overensstemmelse med socialt arbejdes etiske værdier, som senere aktive praktikere. Som påpeget kan dette ske ved whistleblowing eller socialpolitisk aktørskab. Gennem at arbejde med dokumentation af konsekvenser for borgerne og dele denne dokumentation med offentligheden og gennem at arbejde med organiseringer og samhandling med borgere og praktikere. En betingelse for sådanne aktiviteter er, at de studerende gennem hele deres studie lærer at se det som relevante aktivitet for en socialarbejder. Dette forudsætter formentlig også, at praktiserende socialarbejdere indgår i disse aktiviteter. En anden yderligere betingelse er, at der er etableret nogle organisatoriske rammer, der kan støtte de studerende i at gøre dette. Udover SDS og de faglige organisationer kan foreningen udgøre en sådan mulighed.

Foreningen anser faglig konstruktiv kritik som et væsentligt vidensområde, der må indgå som en central del i uddannelsen helt fra starten. Samtidig må der ligeledes i uddannelsen arbejdes på at forsyne de kommende socialarbejdere med skarpe analytiske færdigheder med henblik på at kunne analysere og forstå mekanismer og sammenhænge i samfundsudviklingen. Desuden må uddannelsen understøtte, at de kommende socialarbejdere ikke "blot" ser borgerene, som de møder i det sociale arbejde som brugere af velfærdstjenesterne/velfærdsydelse; men også som værdifulde samarbejdspartnere i relation til at

udvikle det sociale arbejde. I uddannelserne kan det ske gennem de studerendes arbejde med forskellige projekter samt i arbejde som frivillige og samarbejde med organisationer. Særlig kan der måske lægges vægt på borgerperspektiver i det afsluttende arbejde med bachelorprojektet. Dog er foreningen opmærksom på, at projekter sagtens kan rumme betydningsfulde borgerperspektiver uden at det antager form af konkrete empiriske samarbejder med borgere. Dets analyser og resultater kan have også uden et sådant konkret samarbejde have betydning for borgere og for udvikling af kritisk socialt arbejde.

Foreningen udgør en platform, hvor studerende og undervisere kan mødes til foreningens arrangementer og studiekredse. Foreningen har i samarbejde med undervisere fra socialt arbejde ved Malmø og Stavanger Universiteter indgivet en ansøgning til Nordisk Sommeruniversitet om en studiecirkel. Vi håber naturligvis på en bevilling. Disse arrangementer vil også være åbne for studerende og undervisere fra Socialrådgiveruddannelsen udover for foreningens medlemmer. Foreningen har ligeledes et samarbejde på vej med undervisere fra socialt arbejde i UK, som ligeledes forhåbentligt kan bidrage til internationale perspektiver i uddannelsen og praksis.

I foreningen tænker vi, at dens arbejde kan bidrage positivt til udvikling af de studerendes faglighed. Den kan give de studerende mulighed for at udfordre sig selv fagligt i lyset af kritisk teori/tænkning, og herigennem bidrage til at styrke deres faglige refleksioner. Samtidig giver den de studerende mulighed for at indgå i et fagligt netværk med andre studerende, undervisere, forskere og praktikere, hvilket ligeledes kan bidrage til at styrke deres faglighed og refleksion. Endvidere kan deltagelse i foreningens aktiviteter give de studerende yderligere indblik i praksis i socialt arbejde, idet mange af de diskussioner, som føres i foreningen, trækker på udfordringer i praksis. Dette kan de forhåbentligt bruge videre på studiet samt i deres efterfølgende praksis som socialrådgivere.

I Relation til forskning

I foreningen anser vi forskning i socialt arbejde ud fra et kritisk perspektiv som centralt for at kunne understøtte arbejdet med at udvikle en kritisk fundret praksis i socialt arbejde, samt at understøtte studerende i at uddanne sig som kritiske orienterede socialarbejdere. Med FKSA skal vi insistere på at diskutere og reflektere over socialt arbejde ud fra et kritisk normativt perspektiv samt på baggrund af socialt arbejdes etiske værdier, så virkeligheden i det sociale arbejde, og dermed foreningens arbejdsfelt forstås, beskrives, analyseres og udvikles ud fra et kritisk socialt perspektiv.

Det må indebære, at den forskning, som foreningen aktivt vil støtte, benytte og involvere sig i, må tage afsæt i forskning baseret i et kritisk frigørende perspektiv. Habermas fremhæver, at samfundsvidenskaberne har et frigørende perspektiv.

” Samfundsvidenskabernes opgave er at medvirke til at ”skabe et grundlag for det enkelte menneskes selvstændige myndighed gennem en særlig form for ”viden”, nemlig gennem kritik. Gennem kritikken af de falske lovmæssigheder kan mennesket frigøre sig fra dem og arbejde for at ændre samfundet i overensstemmelse med menneskelige mål” (Habermas(1974) efter Kjølrup,1985:158).

Tilsvarende fremhæver Bhaskar at den ” samfundsvidenskabelige hovedopgave [er] at levere informeret samfundskritik, der kan medvirke til at skabe bedre samfund” (Buch-Hansen & Nielsen, 2007:66).

Denne ambition³ på samfundsvidenskabernes opgave må siges at udgøre en parallel til socialt arbejdes opgaver ud fra et kritisk perspektiv. Dette rummer ligeledes et mål om menneskers emancipation – rettet både mod samfundsforandring og mod udvikling af menneskets autonomi. Foreningen vælger derfor at arbejde med forskning i socialt arbejde, der har et sådant forskningsperspektiv. Ud fra dette valg vil der formentlig være forskningstilgange, der er mere oplagte end andre. Især vil det for foreningen være oplagt at understøtte forskning, der i forskellige varianter arbejder med aktivt inddragelse af borgere/ brugere af det sociale arbejde - gerne som medforskere. Det vil sige forskellige udviklinger af partipatorisk forskning, hvor praktikere og borgere (brugere) også bidrager aktivt til fastsættelse af forskningens mål og dens gennemførelse, for eksempel i form af partipatorisk praksisforskning eller partipatorisk aktionsforskning. Men foreningen vil også arbejde med andre former for forskning, der uden direkte borgerinvolvering arbejder ud fra et kritisk normativt ståsted med vægt på socialt arbejdes etiske værdisæt. Med også inddragelse af udøvende praktikere og borgere i socialt arbejdes forskning samt aktivt arbejde med forskningens normative grundlag og fundering i socialt arbejdes etiske værdier forventes det, at forskning i socialt arbejde opnår en høj grad af praksisrelevans og i højere grad kan bidrage til de nødvendige debatter i og om socialt arbejde, således at disse i højere grad føres ud fra et fagligt funderet grundlag fremfor som nu i pressen samt visse dele af den politiske debat på baggrund af neoliberale og nedladende diskurser kendetegnet ved fremmedhad og foragt for udsatte mennesker.

Etik og menneskerettigheder i relation til kritisk socialt arbejde - i praksis, uddannelse og forskning

I forlængelse af foreningens tilslutning til IFSW's etiske fundament, anser foreningen spørgsmålet om sikring af menneskerettigheder for yderst centralt for kritisk socialt arbejde.

Danmark har underskrevet den europæiske menneskerettighedserklæring samt har indskrevet denne konvention i dansk retsgrundlag. Imidlertid er menneskerettighederne under pres her i landet. En del af det danske folketing (Fremskridspartiet) ønsker den europæiske menneskerettighedskonvention fjernet fra dansk lovgivning (information 04.11.17). På trods af manglende flertal til at effektuere dette i lovgivningsmæssig forstand er partiets indflydelse på debatten blandt politikere og i offentligheden forholdsvis høj. Udlændinge- og integrationsministeren har i de senere år strammet de love, der dækker indvandrer- og flygtninge området på en sådan måde, at jurister vurderer, at administrationen og stramningen af loven er i strid med den europæiske menneskerettighedskonvention (Information 08.12.17 og 12.01.18) (Henriksen, 2018b).

Socialarbejdere samarbejder med flygtninge og indvandrere. I dette samarbejde er det afgørende, at socialarbejderen har en stærk opmærksomhed på menneskerettighederne. Især aktuelt, hvor disse rettigheder er under pres. Menneskerettigheder er en af de mest centrale kerneværdier i socialt arbejde. "Principper for menneskerettigheder og social retfærdighed er grundlæggende for socialt arbejde" (IFSW: Etiske principper). Dette fokus må gøres gældende i praksis, såvel som i forskningen. Ligeledes er det i uddannelsen er også afgørende, at de studerende lærer at se menneskerettigheder som en kerneværdi i socialt arbejde, således at de som uddannede socialarbejdere vil bestræbe sig på at fremme og sikre menneskerettigheder for og sammen med borgerne (Henriksen, 2018b).

---

³ Når vi vælger at benævne det som en ambition, hænger det sammen med, at så langt fra al samfundsvidenskab har dette frigørende sigte med sin aktivitet. Megen samfundsvidenskab beskriver de herskende forhold, uden en kritisk stillingtagen, men vægter at forholde sig neutralt, og kan dermed anses for at bidrage til at opretholde status quo, og dermed i realiteten ikke kan anses for at være neutral, men at tage parti for det bestående.

Generelt i socialt arbejdes praksis aktuelt kan praktikere, borgere og iagttagere af praksis rejse spørgsmålstejn om, hvorvidt etik eller lovgivning kommer først - hvad spiller aktuelt den dominerende rolle i udøvelsen af praksis? Praktikerne må sammen med studerende og forskere i socialt arbejde have en opmærksomhed på hvilke magtforhold, der skjuler sig i de herskende diskurser om udsatte grupper, og hvorledes disse får mulighed for at farve den udøvede praksis. Foreningen finder, at det her er væsentligt, at socialt arbejde i samarbejde med berørte borgere arbejder på at dekonstruere disse diskurser og hermed afmontere en del af den magt, som de udøver. Dette indebærer også fælles kritiske refleksioner over socialt arbejdes funktioner aktuelt, og de også problemskabende betydninger den aktuelle administration også kan indebære for grupper af borgere. Med socialt arbejdes etiske værdier og menneskerettighederne som ballast må det kritiske sociale arbejde udfordre de aktuelle rammer for udøvelsen af socialt arbejde i samarbejde med borgerne.

Når foreningen fastholder socialt arbejdes afgørende fundering i menneskerettigheder, og at det må udøves, uddannes i og forskes i ud fra de internationale etiske perspektiverne, er det ikke nødvendigvis nogen let position at indtage i dagens Danmark. Administrationen og lovgivningen på det sociale område er kendetegnet ved stramninger og kommodifikation, og dette hersker i kombination med angreb på menneskerettighederne. Man kan måske hævde, at socialt arbejde i Danmark står over for en korsvej. Spørgsmålet kan måske formuleres således: Skal socialt arbejde fastholde sin forpligtelse på Menneskerettigheder, Social Retfærdighed og Social Omsorg, som socialt arbejdes etiske værdier påbyder. Eller skal det danske sociale arbejde tilpasse sig det herskende NPM-perspektiv som krævet af regeringen og nogle dele af den offentlige administration? (Henriksen, 2018b).

Som forening vil FKSA's svar naturligvis være ja til den første mulighed. Praksis, uddannelse og forskning i socialt arbejde må styrkes til at fastholde dette perspektiv, i en bevidsthed om indflydelsen på det sociale arbejde og dets betingelser fra den sidste mulighed og med et aktivt arbejde på at modvirke denne indflydelse. Studerende må trænes i at se og håndtere dilemmaer, der stammer fra denne modsigelse, ligesom praktikere og forskere må støtte hinanden i at se og håndtere dilemmaerne og arbejde på at samarbejde med berørte borgere herom. Dette må udgøre et af de væsentlige indsatsområder i foreningens virke. Det er for foreningen afgørende, at der fungerer en række aktive socialarbejdere, der vil beskytte social retfærdighed og menneskerettigheder og samarbejde med borgerne i at udvikle deres selvstændighed. Og samtidig støtte borgere i at indgå i samarbejder, hvor de sammen kan realisere deres individualitet. At dele hinandens verden er ifølge Arendt en forudsætning for udvikling for det enkelte individ (Arendt, 2017).

Platformens perspektiv for foreningens arbejde

Med foreningens tilslutning til den kritiske tæknings tradition i socialt arbejde forstår vi det kritiske potentiale som generator for udvikling af både praksis i socialt arbejde, uddannelsen i socialt arbejde samt dets forskning. Det vil sige, at det kritiske perspektiv så langt fra blot indebærer en forsimplet kritik af det aktuelle sociale arbejde; men i stedet for fokuserer på de potentialer for socialt arbejde, der ligger i at blotlægge undertrykkende strukturer og institutionelle forestillinger og dermed har et ønske om at bidrage til udvikling af socialt arbejde.

I foreningen arbejdes der med en dialektisk forståelse af relationen mellem individ og samfund, samt med et perspektiv på sociale problemer, der opfatter disse som forårsaget af samfundsmæssige rammebetingelser for borgernes individuelle og gruppemæssige liv i dialektikken mellem individer og samfund. Foreningen baserer sig på et frigørende emancipatorisk perspektiv for socialt arbejde, hvilket skal bidrage til at fremme inklusion af de borgere og målgrupper, som socialt arbejde retter sig mod samt understøtte udvikling af et socialt arbejde, der bidrager til forebyggelse af sociale problemer samt en samfundsvikling frem mod et samfund funderet i lighed og retfærdighed.

Litteraturliste:

- Andersen, John m.fl.* (2003) Empowerment i storbyens rum. Kbh. Hans Reitzels Forlag.
- Arendt, Hannah* (2017) Menneskets vilkår. Kbh. Gyldendal
- Bladt, Mette* (2013) De unges stemme - udsyn fra en anden virkelighed. Ph.d. afhandling. Roskilde. Institut for Miljø, samfund og rumlig forandring. Roskilde Universitet.
- Buch-Hansen, Hubert & Nielsen, Peter* (2007) Kritisk realisme. Frederiksberg. Samfundslitteratur og Roskilde Universitetsforlag.
- Ejrnæs, Morten* (2016), "Kritikkens rolle i udviklingen af velfærdssamfundet" i Social Politik nr. 6/2016. Kbh. Social Politisk Forening.
- ESPING- ANDERSEN, G.* (1990) The Three World of Welfare Capitalism. Cambridge. Polity Press
- Ferguson, Iain & Woodward, Rona* (2009) Radical Social Work in Practice. Making a difference. Bristol. Policy Press.
- Fook, Jan* (2002) Social Work. Critical Theory and Practice. London. Sage.
- Fook, Janis* (1993) Radical Casework: A Theory and Practice. St. Crows Nest: Allen&Unwin
- Hansen, Ragnhild & Solem, May-Britt* (red.) Sosialt arbeid - en situert praksis. Oslo. Gyldendal
- Healy, Karen* (2009) Sosialt arbejde i teori og kontekst. En grundbog. Kbh. Akademisk Forlag.
- Henriksen, Kirsten* (2018) "Samarbejdet med borgeren - og betydningen af perspektiver på sociale problemer og "det gode liv"" i Nørrelykke, Helle & Hansen, Birte (2018) Professionelle samtaler og empatiske relationer. Udkommer medio 2018. Kbh. Hans Reitzels Forlag
- Henriksen, Kirsten* (2018b) "Education for Social Work in Denmark: Is social work in Denmark at a crossroad: Devoted to human rights, social justice and social care or to governmentality in a NPM perspective?" in Concepcion Nieto-Morales (ed.) Social work in 21st century. Challenges for academic and professional training. Udkommer på engelsk og spansk på Dykinson i Spanien - (i 2018 formentlig - måske 2019).
- Henriksen, Kirsten* (2015) "Frigørende social arbejde" i Henriksen, Kirsten (red.) Metodiske tilgange i socialt arbejde. Kbh. Hans Reitzels Forlag.
- Henriksen, Kirsten* (2012) Kvalificering af socialarbejderes socialfaglige vurderinger - om kunsten på 15 minutter at vende en supertanker med brændstoffrestriktioner og kurskonflikter. Ph.d. afhandling. Aalborg. Institut for sociologi og socialt arbejde, Aalborg Universitet.
- Hviid Jacobsen, Michael og Petersen, Anders* (red.) (2015) Kritik. Klassiske og kontemporære sociologiske perspektiver. Kbh. Hans Reitzels Forlag
- Hutchinson, Gun Strand & Oltedal, Siv* (2017) Praksisteorier i sosialt arbeid. Oslo. Universitetsforlaget.
- IFSW: Global Definition of Social Work.* The following definition was approved by the IFSW General Meeting and the IASSW General Assembly in July 2014: <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/> lokaliseret 11.03.2018
- Kjørup, Søren* (1985) Forskning og samfund. Kbh. Gyldendal

Lavalette, Michael (2011) *Radical Social Work today. Social Work at the crossroads*. Bristol. Policy Press.

Lykkeberg, Rune (2018) "Kulturkritik. Fremskridtet sletter sine spor" I *Information* 09.03.2018.

Mattsson, Tina (2014) "Intersectionality as a Useful Tool: Anti-Oppressive Social Work and Critical Reflection" I *Journal of Women and Social Work*, 2014. 29(1) 8-17. Sage.

Nepper Larsen, Steen & Kryger Pedersen, Inge (red.) (2011) *Sociologisk leksikon*. Kbh. Hans Reitzels Forlag

Oltedal, Siv (red.) (2005) *Kritisk sosialt arbeid. Å analysere i lys av teori og erfaringer*. Oslo. Gyldendal.

Payne, Malcom (2006) *Teorier i sosialt arbejde*. Kbh. Hans Reitzels Forlag

Radical and Critical Social Work. Bristol. Policy press.

Rogowski, Steve (2013) *Critical Social Work with Children and Families. Theory, context and practice*. Bristol. Policy Press

Torfinn, J. (2004) *Det stille sporskifte I velfærdsstaten*. Århus. Århus Universitetsforlag

Information : 01.09.2017, 04.11.2017, 08.12.2017 & 12.01.2018

Socialrådgiveren vol. 09/ 2016. *Socialrådgiveren*. Dansk Socialrådgiverforening. Kbh.